

Az emberi jogok és a szinoptikus jogszemlélet avagy Kiegészítés Horváth Barna politikaelméletéhez

Forró Enikő

Doktorandusz (ELTE-ÁJK, Politikatudományi Doktori iskola); PKE, Nagyvárad
e-mail: forroeniko@gmail.com

Összefoglalás. Jelen vizsgálódás révén arra teszek kísérletet, hogy a Horváth Barna által kidolgozott szinoptikus módszert az emberi jogok elméleteinek politikai elemzésére alkalmazzam. Az előadásban ezt az okfejtést a következő lépések megtételével kívánom megtenni (azzal a megjegyzéssel, hogy az alábbiakban vázolt menetrend nem feltétlenül mot a mot követett és korántsem fejezetszerűen elkülönített):

1. A szinoptikus módszer bemutatása, eltekintve az egyéb jogelméleti paradigmák részletezésétől
2. Horváth Barna politikaelméletének sajátosságai
3. Demokrácia és jog „szinopszisa”

Kulcsszavak: szinoptikus jogszemlélet, emberi jogok, relativizmus, universalizmus, politikai diszkurzivitás

Abstract. Human Rights and the Synoptical Theory of Law

This topic try to demonstrate how Horváth Barna's theory of law, meanly the synoptical view, could be used as a method of interpretation for contemporary theories of Human Rights. The main focus is on synoptic relation between positivism and natural theories of Law trough a political context of nowadays Democracy.

Keywords: synoptical view of Law, human rights, relativism, universalism, political discursivity

Az alcímben szereplő megfogalmazás már önmagában inadekvát megközelítése a horváthi életműnek, ha a „politikaelmélet” kifejezést a tudományági besorolás szigorú értelmében kívánnánk érteni. De ezt nem is tehetnénk meg, mivel Horváth Barna az általa koncipiált *szinoptikus módszer* alkalmazásával az „is-is”, a „többé-kevésbé” integratív szemléletmód elsőbbségét hangsúlyozza. A módszer témánk szempontjából releváns vonatkozásainak ismertetésére a későbbiek során

kerül sor. Erre való tekintettel talán helyesebb, ha az embert és kulturális világát átfogó társadalomelméletről beszélünk, nem pedig külön-külön jog-, politika- vagy szociológiaelméletről. A magam részéről egy ilyen megközelítésben tartom kivitelezhetőnek e rendkívül gazdag és szerfőlött bonyolult és magas intellektuális színvonalú szellemi munkásság analitikus vizsgálatát. Ezt a tisztázó szándékú bevezető gondolatot az teszi indokolttá, hogy Horváth Barna tudósi érdemeit elsősorban és vitathatatlanul a jogtudománnyal kapcsolja össze a szakmai közvélemény. Mindemellett, ha nem is olyan terjedelemben és kimunkáltságban, mint a jogelméleti vizsgálódásai, de problémafelvetését tekintve hasonló eredetiségű és fontosságú azon kérdések köre, amelyek inkább a politikatudomány tárgyát képezik. Bár ismételten megjegyzendő, hogy továbbra is érvényes az a megállapítás, hogy egy explicit módon kinyilvánított elköteleződés a mindennemű tudományos gondolkodás szinoptikus jellege mellett ezeket a tudományterületi elhatárolódásokat meglehetősen rugalmasan és sok esetben átjárható módon kezeli.

Ezzel együtt a művek komplexitása nem teszi értelmetlen vállalkozássá azokat az utólagos recepciókat, melyek révén külön artikulálódik Horváth Barna jogelmélete, politikaelmélete, esetleg szociológiája, ugyanis a tematikus hangsúlyok ezeket kellőképpen alátámasztják, ugyanakkor pont ezek által tűnik ki az a szinergikus kapcsolat, mely a társadalmi életvalóságot középpontba helyező elméleti tudományok között fennáll, és amely révén elengedhetetlenné válik a „szinoptikus látás” a tudományos megismerés számára.

Következésképpen az elmélet rekonstruálása indokolja a holisztikus szemléletet, ezzel együtt lehetőségünk van arra, hogy külön specifikáljuk és elemezzük azokat a szövegeket, amelyek *expressis verbis* tárgyak központi magvának a politikaelméletet tekintik. Idesorolandók egyfelől a szerző ilyen tárgyú jelentősebb írásai: *Demokrácia és jog*, *Az ember jogai*, másfelől a recepcióirodalomból Szabadfalvi József *Adalékok Horváth Barna politikaelméletéhez*, illetve Nagy Endre *Horváth Barna politikaelmélete* című tanulmányai.

A már elvégzett és írásba foglalt vizsgálódások vitathatatlan eredményeit felhasználva és ezekre támaszkodva szeretném egy olyan irányba elvinni ezt az elméleti örökséget, amely lehetőséget teremt az emberi jogok elméletének egy olyan interpretációjára, amely egymást hangsúlyozó, szoros összefüggésként láttatja a demokrácia – jog – emberi jogok viszonyrendszerét, politikaelméleti szempontból. Voltaképpen amellett szeretnék érvelni, hogy a szinoptikus módszert alapul véve lehet a leginkább megragadni és a „gondolat spektrumán kifesztve tartani” azt a hallgatólágos és általános egyetértést övező nézetet, mely szerint az emberi jogok és a demokrácia összetartoznak. Természetesen ez a „magától értetődőség” a hétköznapióság szintjén áll meg, közelebbről már korántsem ilyen egyértelmű ez a képlet. Hogy mégis mi teszi lehetővé a közbeszéden és közgondolkodáson túlmenően ezt az asszociációt, akár tudományos igényességgel, nos, erre adhat lehetőséget a szinoptikus módszer.

Horváth Barna tudományos elismertsége messze alulmúlja az általa létrehozott életmű színvonalát. Külön említésre méltó az a tény, hogy eredetileg gyakorló jogászként kezdte pályafutását, és „menet közben” igazolt át az akadémiai szférába. Ez a tapasztalat is közrejátszott későbbi, szinoptikus módszerének és processzuális jogszemléletének kidolgozásában, ugyanis a gyakorlat és az elmélet között meghúzódó különbségek felismerése kellett ahhoz, hogy teoretikusan is belássa, a „jogi valóság” valamiképpen e két különállónak mondott világ metszéspontján körvonalazódik. De hasonlóképpen, az elméleti tudós nem átallott „gyakorló politikussá lenni”, amikor a helyzet úgy kívánta, megpróbálván ekként is kamatoztatni azt a tudást, aminek az „igazsági” próbaköve mindig a gyakorlati valóság.¹

Horváth Barna politikaelméletének két jellegzetessége van:

a) az elmélet struktúrája, illetve módszeres kifejtése szinoptikus;

b) az elmélet elengedhetetlen és jellegében meghatározó fontosságú kapcsolatot tételez jog és a politika között. Ennek a kapcsolatnak a központját két, egymással összefüggő elv képezi: a jogállamiság és az alkotmányosság értelmében felfogott jogszerűség elve. A két elv egyfelől megfeleltethető az alapvető emberi jogok normatív előírásainak, másfelől ezek jelentik az emberi jogok érvényesülésének politikai és jogi lehetőség-feltételeit.

Összegezve: Horváth Barna politikaelmélete a jog és a politika szinoptikus kapcsolatára épül, melyben az emberi jogi normatíva mint alkotmányossági elv a jogszerű eljárás kritériuma és egyben a hatalmi viszonyok szabályzója.²

Horváth Barna politikaelméletének kifejtése nem függetleníthető a szinoptikus szemlélettől. Bár kifejezett módon nem fogalmazza meg ezt a módszertani megközelítést sem a *Demokrácia és jog*, sem *Az ember jogai* című tanulmányaiban, ám mindkét esetben ez a szisztematikus egymásra vonatkoztatás uralja a tárgyalási módot.

A *Demokrácia és jog* egyik fontos gondolata az, hogy a politika szemszögéből a jog egy emancipatórikus eszköz, amely révén a hatalom számára megteremtődik a szükséges legitimitás, a közösség tagjai pedig a törvények által szavatolt szabadságban részesülhetnek. E két feltétel megteremtése gyakorlatilag a társadalmi béke biztosításával egyenértékű, ami Horváth Barna számára különösen hangsúlyos, egzisztenciális jelentőséggel is bírt, hiszen közvetlen tapasztalatként élt át két világháborút.

Ilyen értelemben a demokrácia maga *en ensemble* tulajdonképpen egy olyan kollektív gyakorlat, melynek révén megteremthető és fenntartható a társadalmi béke. Ennek a technikának az eszköze a jog. „A jog sajátos technikája abban áll (...), hogy mintákat szab a magatartások elé, mederbe szorítja a társadalmi magatartások tömegeit (...) rendet teremt, biztonságot és kiszámíthatóságot, ami feltétele a társadalom nyugodt növekedésének.”³ Voltaképpen a jog a mérleg szere-

1 Lásd erről Szabadfalvi 1990.

2 Lásd erről Horváth 1955.

3 Horváth 1945. 49.

pét tölti be, melynek „egyensúlyállapota” maga az igazságosság, ami nem más, mint a szabadságigények és kölcsönösségi viszonyok közötti kiegyensúlyozottság, arányosság helyzete. Funkcionális értelemben mondhatnánk úgy is, hogy a szabadság és kölcsönösség közötti közvetítést az igazságosság testesíti meg. Vagy ahogyan Horváth maga fogalmaz: „Ennek a kombinációnak a megtalálása és intézményes biztosítása a jogtechnika sajátos feladata.”⁴

Azaz korántsem mellékes, hogy milyen törvények hogyan uralnak egy adott társadalmat. Ebből kifolyólag magától adódik a következtetés, mely szerint a modern demokrácia egyben a jogállamiság megtestesítője, értve ez alatt a jognak azt a funkcionalista felfogását, melynek értelmében „a társadalmi magatartások egymás általi érintettsége” bizonyos szabályszerűségeket követve jogrenddé objektiválódik (jegecesedik). Mit jelent ez? A kijelentés legszűkebb értelmében ez annak a kifejezése, hogy a társadalom (mely ebben az értelemben nem különül el az államtól) minden egyes „objektívációját” (azaz: kultúra, gazdaság, harc, hatalom, eljárás) a jog artikulálja és fordítva, magát a jogot ezek a társadalmi objektívációk hordozzák és jelenítik meg. Plasztikusan fogalmazva: a társadalmi objektívációk és a jog egymás által terhesek. Ilyen értelemben a jogokat nem tekinthetjük holmi szubsztantív attribútumoknak, sokkal inkább viszonyulási módoknak, melyek az egyének, a társadalmi intézmények és az államok között állnak fenn. Természetesen az elméleti vizsgálódás lehetőséget teremt olyan típusú elvonatkoztatásokra, melyek révén a jogot, a jogokat mint önmagukban megálló „valóságokat” szemléljük. Ha pedig akár csak futó pillantást vetünk a sokféle jogelméleti paradigmára, jól látható azon kísérletek sokasága, melyek a jog fogalmának valamilyen szűkített, de a tudományos megismerés számára megragadhatóbb módon igyekeznek kidomborítani a jog valamely aspektusát. Ám ezek a próbálkozások, bár elméleti hozadékkal mindenképp bírnak, mégiscsak közelebb állnak valamifajta fogalmi analízishez (akár nyelvfelmológiai, akár csupán grammatikai vizsgálódások módszertanát követve), mint magához ahhoz a realitáshoz, amit a jog magába foglal és megjelenít.

Voltaképpen erre a tágabb spektrumú szemléletre ad lehetőséget a szinoptikus módszer, melynek lényege röviden a következő: a jog se nem kizárólag *norma*, se nem kizárólag *tény*, hanem a kettő szimultán „egyben látása”, és mint ilyen, tisztán gondolati konstrukció.⁵ Ez a meghatározás lehetőséget teremt egy további megállapításra: „explicit” módon a jogról nem mindent tudunk megfogalmazni (verbálisan nem tudjuk konkrét „alaki formára hozni”), amit „implicit” hordoz a jogról folytatott diskurzus.

Ahogyan a *Jogszociológiában*, de lényegében a többi művében is kifejti, Horváth Barna szerint a jog létalapjai a társadalmi objektívációk: a gazdaság, a harc, a hatalom, a műveltség (kultúra) és az eljárás.⁶ A társadalmi objektívációkat a

4 Uo.

5 Horváth 1995.

6 Vö. Horváth 2004. 37.

következő jegyekkel lehet jellemezni: növekedés és hatásosság – ezek egyben a jog reálisnak mondott létalapjai (reális típusok) és a tények világához tartoznak –, illetve szabadság és kölcsönösség, melyek a jog értékalapjaihoz tartoznak (ideális típusok). Az emberi jogok kialakulása, illetve meggyökereztetése, társadalmi beágyazódása nem nélkülözheti sem a létalapokat (gazdasági fejlődés, társadalmi harc az elismerésért, az identitás intézményesüléseért), sem pedig az értékalapokat. Az értékalapok hangsúlyozása egyben annak a nézetnek a kifejeződése is, hogy „a természetjog a jog értékalapjait és létalapjait tisztán és teljesen kihordó jognak, az *igazságos és tartós* jognak az eszméje; alapja és korlátja a pozitív jog jogi minőségének, tartós létének és igazságosságának”.⁷

Ezek a tényelemek és értékelemek szinoptikusan kapcsolódnak egymáshoz a legfejlettebb társadalmi eljárásban, a jogban, viszont ezt a kapcsolatot megbontja, ha ezek közül a típusok közül bármelyik önmagában, a többitől elszigetelten vagy aránytalanul túlfejlődik. „A reális típusban való fejlődés tehát bizonyos határon túl az ideális típusban való olyan visszafejlődést eredményezhet, amely az értékalapokat s velük magát a jogot vagy a társadalmat szétrombolná. Ugyanez áll az ideális típusban való fejlődésre azon a határon túl, ahol a reális típusokban olyan visszafejlődést eredményez, ami a létalapokat széttroncsolja.”⁸ Az elszigetelt, nem összehangolt fejlődés következménye tehát az, hogy bármelyik típus túlfejlődése – a túlnövekedés például bürokráciát, a túlhatásosság zsarnokságot, a túlzott szabadság libertarianizmust, a túlkölcsönösség pedig tervtársadalmat eredményez, márpedig ezen következmények bármelyikét is nézzük, a jog társadalmi alapjainak az összeomlásával fenyeget.⁹ Ebből következően jut Horváth arra a megállapításra, hogy a társadalom összes objektivációja optimális fejlődésének biztosítéka maga a jog, amely mint a legfejlettebb társadalmi gépezet a legkülönbözőbb teljesítményekre, célok elérésére alkalmas.¹⁰ Értelemszerűen adódik tehát az a következtetés, hogy önmagában a gazdasági fejlődés, a hatalom túlzó jelenléte vagy épp ellenkezőleg, annak hiánya, netán a túlkölcsönösség tervtársadalmá képtelen biztosítani a megfelelő talajt az emberi jogok számára.

Az emberi jogok értelmezésének két versengő alapformája tekinthető a legelterjedtebbnek: az *emberi jogi univerzalizmus* versus *relativizmus*. A két nézet közötti különbség lényege a következőképpen foglalható össze. A relativista felfogás szerint az emberi jogok szorosan kötődnek, illetve egyenesen függvényei egy adott történeti kontextusnak, ami fejlődéstörténetileg az antik-zsidó-keresztény kultúrkörnek feleltethető meg. Ezzel szemben a természetjogi megalapozású univerzalista felfogás képviselői az emberi jogok egyetemes érvényessége mellett érvelnek, és azt állítják, hogy ezt az érvényességet nem kérdőjelezheti meg semmilyen törté-

7 Uo.

8 Horváth 2004. 62–63.

9 Vö. Zsidai 2008. 151–162.

10 Uo. 74–76.

nelmi realitás. A normatív érvényesség szférája az empirikussal szemben abszolút, ellenkező esetben az emberi jogok elveszítenék alapvető minőségüket. Ebben az esetben az „alapvetőnek” mondott minőségen van a hangsúly, amely az emberi jogokat apolitikus és aszociális, pontosabban a társadalom- és politikaelőtti ontológiai státusával ruházza fel. Bár ennek az álláspontnak az utópikus, sőt mi több, ideologikus jellege nehezen cáfolható, azonban figyelemre méltó a kritikai teljesítménye, hogy hatalom elméletileg világossá teszi: a legfőbb hatalom politikai tekintélye nem forrása, csupán „garanciális eleme” az alapvető emberi jogok érvényesülésének. Az emberi jogok „tényszerű érvényessége” nem hatalmi döntés függvénye, a politikai akarat csupán kifejezi e jogok intézményesülésének a fokát.

Álláspontom szerint az emberi jogokról szóló univerzalista, illetve relativista elméletek összevetése a horváthi módszertant követve jól szemléltethetik a szinoptikus megközelítést, amely a tény és érték kettészakíttóságát logikai ellentétként fogja fel. Ennek folyamánya az a következtetés, mely szerint az emberi jogokra mint logikai alanyra egyaránt igaz két állítás.

(a) Az emberi jogok, mint tények, értékesek.

(b) Az emberi jogok, mint értékek, tényszerűek. Az univerzalizmus aktualizálja az emberi jogok értékességét, az értékre jellemző létmód leírásával, a realizmus pedig a tényszerűséget, azoknak a nyugati kultúrkörbe tartozó vívmányoknak a leírásával, amelyek hozzájárultak az emberi jogok intézményesüléséhez.

Igen elterjedt az a nézet, miszerint az emberi jogokat az állammal szemben, az egyén védelmében posztuláljuk. Lényegében a liberális diskurzus hagyományának felel meg ez a megközelítés. A liberálisok, amennyiben a szabadság köreinek megrajzolását tekintjük kiindulási szempontnak, ebben a vagy-vagy-ban látják az emberi jogok érvényesülésének lehetőségét. Azaz a minél szélesebb individuális szabadság (mely ebben az olvasatban az emberi jogi skála egyre nagyobb bővülésével egyenértékű) megkívánja az állam „minimalizálását”, szélsőséges esetben akár ennek teljes felszámolását.

Azonban ha nem a szabadságot tekintjük kiindulási pontnak, hanem azt az arisztotelianus tételt, mely szerint az ember csakis közösségi lényként tud „létezni”, akár szubsztanciális, akár fenomenológiai értelemben is értjük ezt a fogalmat, úgy arra a következtetésre is juthatunk, hogy az emberi jogok tulajdonképpen olyan „életviteli szabályok”, amelyek nélkül az emberi együttélés lehetetlenné válna. Ezeket a „szabályokat” az állam autoritatív döntései ruházzák fel a törvény erejével. Az arisztotelianus olvasatban hibás az a nézet, amely az emberi jogokat szembeállítja az állammal, vagy az államon kívülre helyezi. Ebben az esetben a dolog éppen fordított, az állam jelenti azt a támasztékot, amely által a társadalom szabályozó elveiként érvényesülnek. Ezzel még nem tisztázott ontológiai alapjuk, de logikai struktúrájuk kirajzolódik, és nyilvánvaló lesz, hogy nélkülözhetetlen társadalmi technikákról van szó.

Ugyanakkor könnyen meglehet, hogy nem célravezető az emberi jogok eredetére nem történeti szempontból rákérdezni. Ebben az esetben nyugodtan ráha-

gyatkozhatunk a vöegelini „kérdéstilalom-tézisére”.¹¹ Kiegészítő magyarázatként a Hannah Arendt-i arisztotelianus gyökérzetű republikanizmus tovább árnyalja ezt a problematikát. Arendt szerint a politikai közösség tagja nem a szubsztantív individuum, azaz a magát az állammal szemben külsődlegesnek tekintő egyén, hanem a polgár, pontosabban az „állampolgár”, aki egy közösség részeként integrálódik. Hasonló módon vélekedik erről Horváth is akkor, amikor a részvételi demokrácia melletti kiállását nyomatékosítja, mondván, hogy „(...) minden állampolgárnak *administré*-ből *administrateur*-ré, a közigazgatás tárgyából annak alanyává kell válnia”.¹² Az állampolgárság az a státus, amelynek révén artikulálódnak az emberi jogok, hiszen mindenekelőtt annak az általános és mindent megelőző jogi elvnek kell érvényesülnie, mely szerint jogunk van ahhoz, hogy jogaink legyenek. Az emberi jogok minden embert megilletnek, miközben csak állammal rendelkező nemzetekre vonatkoztathatóak,¹³ ugyanis ezt az igényt a politikai közösség szintjén kizárólag az állam tudja szavatolni. Ugyanakkor a meglévő politikai tér az emberi jogok artikulálódási és elismerési foka szerint szabályozódik (kalibrálódik), formálódik. Vannak, akik az emberi jogok elismerésében és intézményesülésében előbbre járnak, mint mások.

Az állampolgárság mint jogviszony ebben az értelemben politikai viszony is, amely implicit módon magába foglalja az egyének állami közösséghez való tartozását. Ez a kijelentés fogalmi tisztázást igényel: az állampolgárság nem az ember normatív attribútuma, hanem funkcionális tulajdonság, a „politikai közösség” pedig az állam totalitását testesíti meg, mégpedig oly módon, hogy a politikai hatalom és a civil társadalom egymásra vonatkoztatott különbözőségeit szem előtt tartja.

Természetesen ez egy kifejezetten politikai megközelítés, amely számunkra ebben a kontextusban az emberi jogok meggyőző magyarázatát adja. Ezt azonban közvetlenül nem lehet átvinni a jogelméleti reflexió síkjára, vagy ha igen, úgy komoly nehézségekbe ütközünk. Feltételezésem szerint Horváth szinoptikus módszere, erre a kérdésre alkalmazva, hasonlóképpen politikai megközelítés. Ezzel azt állítom, hogy a horváthi jogszemlélet tulajdonképpen egy látens politikaértelmezés is. Ezt a kijelentést egyrészt alátámasztja az a megközelítés, mely a jogot a politikai emancipáció eszközének tekinti, másrészt erre erősít rá a politika működésének leírása, mely a jog működésével analóg módon történik. Pontosabban: Horváth szerint a jog az eljárásban tény- és értékelemeket kapcsol össze szinoptikus módon, mely összefüggés mint gondolati konstrukció mutatkozik meg. Ugyanígy a politika voltaképpen nem más, mint célokhoz eszközök rendelése, illetve az eszközök célszerű használata. Példának okáért: a jogállamiság egy olyan „cél-eszköz”, mely egyidejűleg politikai cél és jogi norma, aminek az érvényesülése egy állandósult egymásra vonatkoztatást, kvázi „önteremtést” jelent a politika és jog erőterében.

11 Vö. G. Fodor 2005.

12 Horváth 1945. 47.

13 Vö. Dénes 2003.

Zárógondolatok

Horváth Barna politikaelmélete nem választható el jogelméletétől, de akár azt is állíthatjuk, teljesen helytálló módon, hogy az egész horváthi életmű szövetét átítatja a szinoptikus módszer. Egyrészt az életmű egésze ennek magyarázata és kifejtése, másrészt pedig önmagára alkalmazva,¹⁴ értve ez alatt azt a tudósi attitűdöt, mely megkísérli „saját felfedezésének” magyarázatán túlmenően bemutatni magának a módszernek a működését az elméleten belül.

Horváth Barna tudósi hitvallása fejeződik ki abbéli meggyőződésében, amit *Forradalom és alkotmány* című önéletírásában maga fogalmaz meg, hogy ugyanis egyetlenegy tudományos elmélet megalkotása során sem lehet elvonatkoztatni attól a társadalmi valóságtól, azoktól a környezeti hatásoktól, amelyek az alkotót az adott korban érthették. Csakis ezek figyelembevételével érthetjük meg az illető munkásságát, illetve maga az alkotó is ezek felismerése révén építheti fel koherensen a maga tudományos elméletét. Az ilyen típusú „hermeneutikai” vizsgálódás olyan összefüggésekre is rá tud világítani, amelyek az értelmezés aktusát az igazsághoz közelebb viszik.

Előadásomban, mint jeleztem, nem kívántam részletekbe menően kifejteni Horváth Barna szinoptikus jogelméletét. Nem csak azért, mert erre már sokan kíséreltet tettek, hanem azért is, mert nem ez a jelen vizsgálódás központi kérdése. Továbbá, a politikaelmélet szempontjából releváns szövegek felemlítésén túlmenően, ezek szoros olvasatától ezúttal eltekintettem, ugyanakkor ezek gondolatísága visszatükröződik az előadás teljes okfejtésén. (Lásd: jog és politika kapcsolata és a demokráciához való viszonyuk, a jogszerűség elve mint az emberi jogok kifejeződése, a szabadság kérdése stb.)

Horváth Barna jogelmélete egyben politikai elmélet is, amit az emberi jogok elméleteinek vázlatos elemzésével és a szinoptikus szemlélet alap-megkülönböztetéseire való lefordítással kívántam igazolni.

Az emberi jogok fogalma politikai konnotációkat hordozó fogalom, bár lényegét tekintve in stricto sensu egy jogi alapelvről van szó. Azt állítom, hogy az emberi jogok, fenomenológiailag tekintve, a jog lényegét jelentik. Hogyan kell ezt érteni? Tulajdonképpen egy nagyon tág értelemben minden jog „emberi”, amennyiben az emberi magatartások és viszonyulási módok, valamint az általuk létrehozott intézmények közötti relációk szabályzójaként tekintjük. Ezzel együtt hordozza ez a kifejezés azt az erkölcsi jelentést is, amely a jog „szabályzó elvébe” mintegy belevetíti az igazságosság egyensúlyteremtő eszméjét is, s ezáltal a jogi valóság normatív jelenséggé lényegül át. És ez az a pont, ahol a jog összekapcsolódik a politikával, és megjelenik/nyilvánvalóvá válik az ideológia kísértése. Különösen erős ez a kísértés az emberi jogok vonatkozásában, főleg akkor, amikor

14 Ennek az állításnak az alátámasztására kielégítő bizonyítékkal szolgál Horváth Barna *Forradalom és alkotmány* című önéletírása.

a fennálló hatalmi rend és a jogrend közötti kapcsolat „ok-okozat determinizmusaként” értelmeződik. Kiváló példa erre az elmúlt totalitárius rezsimnek kisajátító, kizárólagos, „hivatalosnak” nyilvánított jogfelfogása, mely doktriner módon az önkényuralom érdekeit volt hivatott kiszolgálni.

A demokrácia és a jog szükségszerű kapcsolatban áll egymással. A mai modern demokrácia a jogállam szinonim fogalma. „A demokrácia csakis a jog módszereivel valósulhat meg, mert a joguralom követelményeit nem lehet büntetlenül elhanyagolni. A jog azonban nem csodaszer. Fel lehet használni rosszra-jóra, kizsákmányolásra és felszabadításra. Nem a szavak, hanem a tettek, nem a szólamok, hanem a tények fontosak benne, nem az, hogy mit mond, hanem hogy miként hat, nem a jog a könyvekben, hanem a jog az életben!”¹⁵

Ugyanakkor az igazsághoz közel állónak vélem azt az állítást, mely szerint a politika valamilyen formában, de mindig „bekandikál a tudomány ablakain”, persze teljesen nem mellékes ennek módja és mértéke, de azt mindenképpen befolyásolja, hogy adott esetben miről és hogyan folytatunk tudományos diskurzust. Különösen érezhető ez a jog és a politika viszonylatában.

Irodalom

- Dénes, I. Z. 2003. Beavatkozástól mentes cselekvés vagy uralomtól mentes emberi állapot? (A liberális és republikánus szabadságfelfogás hasonlóságai és különbségei). *Holmi*, 15. évf. 1–12. *Arcanum Digitalis*.
- Fodor, G. 2005. *Kérdéstilalom – Eric Voegelin politikai filozófiája*. L'Harmattan, Bp.
- Horváth, B. 1945. Demokrácia és jog. In: *Demokrácia*. A Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának kiadása. Bp.
- Horváth, B. 1995. *Jogszociológia*. Ford. Zsidai Ágnes. Osiris, Bp.
- Horváth, B. 1983. *Forradalom és alkotmány*. Ford. Nagy Endre. ELTE, Bp.
- Horváth, B. 1937. *A jogelmélet vázlata*. Szeged.
- Horváth, B. 1955. Right's of Man. *The American Journal of Comparative Law*, vol. 4. no. 4
- Nagy, E. 1985. *Horváth Barna politikaelmélete*. Medvetánc, Bp.
- Szabadfalvi, J. 1990. Adalékok Horváth Barna politikaelméletéhez. *Magyar Közigazgatás*, XL. évf. 7. sz.
- Zsidai, Á. 2008. *A tiszta jog szociológia*. Szent István Társulat, Bp.

15 Idem. 63.o